

เจ้าหญิงเหวินเฉิงกับอาณาจักรญี่ปุ่น¹

สุรสิทธิ์ อมรวิชศักดิ์

สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาไทยและภาษาวัฒนธรรมตะวันออก คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 10200

อีเมล: noom2517@yahoo.com

บทคัดย่อ: บทความนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์และคุณูปการต่างๆ ที่เจ้าหญิงเหวินเฉิงจากราชสำนักถังมอบให้ไว้กับราชอาณาจักรญี่ปุ่นหรือทิเบต ซึ่งพบว่าเจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงมีพระจริยวัตรอันงดงามและพระสติปัญญาอันเฉียบแหลม นอกจากนั้นแล้ว พระองค์ยังเป็นผู้นำความเจริญมากมายหลายแขนงมาสู่ดินแดนญี่ปุ่นแห่งนี้ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้พงศาวดารทิเบตได้เขียนยกย่องพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ตาราชาวทรงอวตารลงมาเพื่อช่วยเหลือโลกมนุษย์

คำสำคัญ: เจ้าหญิงเหวินเฉิง; อาณาจักรญี่ปุ่น; ราชวงศ์ถัง; พระโพธิสัตว์ตาราชาว

¹ บทความนี้ยึดตามเกณฑ์การถ่ายทอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิไทย สำนักนายกรัฐมนตรี ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2561

Princess Wencheng and the Tupo Empire

Surasit Amornwanotsak

Chinese Section, Department of Thai Language and Eastern Languages and Cultures,

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Bangkok, 10200, Thailand

Email: noom2517@yahoo.com

Abstract: This article aims to study the relations between Princess Wencheng from the Tang court and the Tupo Empire or Tibetan Empire, and examine her contributions to the Empire. It is found that Princess Wencheng was a lady of graceful manners and wisdom. Furthermore, she brought about various kinds of advancements to the land of Tupo, especially Buddhism. Therefore, she was praised as White Tara Bodhisattava who incarnated as a human to save all beings in the Tibetan historical record.

Keywords: Princess Wencheng; Tupo Empire; Tang Dynasty; White Tara Bodhisattava

文成公主与吐蕃王朝

黄汉坤

泰国法政大学泰国语言与东方语言文化系中文专业，曼谷，10200，泰国

电子邮箱：noom2517@yahoo.com

摘要：本文主要论述唐朝文成公主与吐蕃王朝之间的关系及其贡献。文成公主是一位天资聪颖、知书达理的杰出女性。文成公主进藏，给西藏带去了佛教文化，也带去了文明，她的功劳是不可磨灭的。故此在西藏史料记载里推崇她为白度母转世，救助世间。

关键词：文成公主；吐蕃王朝；唐代；白度母

บทนำ

ราชวงศ์ถัง (ค.ศ.618-907) ถือเป็นราชวงศ์ที่มีความสำคัญอย่างมากในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชาติจีน ด้วยเหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือเป็นยุคทองของสรรพวิทยาการทั้งที่เป็น “ศาสตร์ และ “ศิลป์” สภาพบ้านเมืองในยุคนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองในหลายด้าน ทั้งทางด้านศาสนา เศรษฐกิจ สังคม ศิลปะ วรรณกรรม เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วด้านการเมือง การปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก

ด้านการพระพุทธศาสนา ได้มีการสนับสนุนการแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีน รวมถึงมีการสร้างศาสนสถานทางพระพุทธศาสนามากมายหลายแห่งกระจายอยู่ทั่วผืนแผ่นดินจีน ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีจนถึงทุกวันนี้ ด้านวรรณศิลป์นั้นก็ถือได้ว่าเป็นยุคทองด้านงานประพันธ์นิเวศกลอน ซึ่งในที่นี้หมายถึง บทกวีประเภท ซีอ (詩) ที่มีความงดงามในเชิงวรรณศิลป์มากที่สุดอีกด้วย นอกจากนั้นแล้วความเจริญรุ่งเรืองในการประมวลและประยุกต์สรรพวิทยาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญที่เกิดจากการประดิษฐ์คิดขึ้นเพื่อตอบสนองความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตประจำวันทั้งหลายซึ่งตกทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ก็ถือได้ว่ามีความทันสมัยสูงสุดในยุคนั้นด้วยเช่นกัน วิทยาการอันทันสมัยเหล่านี้ล้วนเป็นที่ชื่นชอบและหลงใหลของเจ้าผู้ครองอาณาจักรน้อยใหญ่ต่างๆ ที่มีการปฏิสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตกับราชวงศ์ถังในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ราชสำนักถังเป็นเสมือนศูนย์กลางแห่งความเจริญในด้านวิทยาการของยุคนั้นก็ว่าได้

ถู่ปัว (吐蕃)¹ เป็นชื่อเรียกของอาณาจักรที่มีชาวทิเบตเป็นผู้ปกครอง โดยมีพื้นที่อาศัยอยู่บริเวณที่ราบสูงชิงไห่-ทิเบต (青藏高原) ในอดีตเมื่อครั้งยังไม่ได้สถาปนาเป็นอาณาจักร ถู่ปัว บรรพบุรุษชาวทิเบตจากกลุ่มเผ่าต่างๆ ที่ได้อาศัยอยู่ทั่วบริเวณที่ราบสูงชิงไห่-ทิเบตแห่งนี้ มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างหลวมๆ แต่เพื่อความอยู่รอด ต่างฝ่ายต่างก็ถ่วงน้ำหนักกันเอง

¹ นักวิชาการด้านทิเบตศึกษาล้วนเชื่อว่า คำว่า ทิเบต น่าจะมาจากคำว่า ถู่ปัว ซึ่งคำนี้ในไทยเรียกว่า ทูโป แต่บทความนี้ใช้การออกเสียงในภาษาจีนกลาง

จนกระทั่งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 4 กลุ่มที่เข้มแข็งสุดเหลือเพียง เชียงฮยง (象雄) ซูผี (苏毗) และหย่าหลงบู (雅隆部) 3 กลุ่ม จนกระทั่งราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 7 กลุ่มหย่าหลงบูได้ครอบครองพื้นที่เกือบทั้งหมดไว้ได้ นั่นหมายความว่ากลุ่มเชียงฮยง กลุ่มซูผีได้ถูกรวมเข้าไว้เป็นหนึ่งเดียว ภายใต้การนำของชอรอนชั่นกัมโป หรือออกเสียงภาษาจีนกลางว่า ซ่งจั้นกานบู (松赞干布 ค.ศ.?-650) ที่ขึ้นดำรงตำแหน่งจันผู้ (赞普) อันมีความหมายว่าชายผู้กล้าหาญ ซึ่งก็คือตำแหน่งผู้นำสูงสุดของอาณาจักรภูวแห่งนี้¹ ชอรอนชั่นกัมโปเป็นผู้นำในลำดับที่ 32 ต่อจากบิดานานรือซงจั้น (南日松赞 ค.ศ.?-629) ที่ถูกวางยาพิษลอบสังหาร ซึ่งในตอนนั้นชอรอนชั่นกัมโปมีอายุได้เพียง 13 ปี²

เมื่อขึ้นดำรงตำแหน่งจันผู้แล้ว ชอรอนชั่นกัมโปได้ลดทอนอำนาจจากกลุ่มเครือญาติที่มีบทบาทในการบริหารบ้านเมือง รวมถึงได้สร้างความสมดุลระหว่างขุนนางเก่าและขุนนางใหม่ เพื่อที่จะให้ทุกกลุ่มก่อนได้เกิดความรู้สึกในการร่วมมือ ร่วมแรงและร่วมใจในการปกครองแว่นแคว้น ประเด็นที่สำคัญคือเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเป็นปกติสุขแล้วชอรอนชั่นกัมโปเลือกที่จะตัดสินใจย้ายเมืองหลวงจากเดิม ซึ่งอยู่บริเวณเมืองฉยงเจีย (琼结) มาอยู่เมืองหลัวเซี่ย (逻些) ซึ่งก็คือเมืองลาซา (拉萨) ในปัจจุบัน ทั้งนี้การย้ายเมืองหลวงคงเพราะมีปัจจัยและองค์ประกอบหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือด้านความปลอดภัยของตัวชอรอนชั่นกัมโปและกลุ่มเครือญาติที่ใกล้ชิด ทั้งนี้จะได้ไม่ต้องเป็นกังวลกับกลุ่มอำนาจเก่าและผู้นำศาสนาที่มีบทบาททางการเมืองอีกต่อไป นอกจากนั้นแล้วยังได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการบ้านเมืองได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม³ เมื่อลาซาได้กลายเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรภูวแล้วเส้นทางการเดินทางระหว่างอินเดีย-จีนก็ถูกพัฒนาขึ้น โดยมีเมืองลาซาเป็นจุดแวะพักกลางทางที่สำคัญแห่งหนึ่ง ซึ่งนักแสวงบุญจากชาวจีนและอินเดียรู้จักกันเป็นอย่างดี เนื่องจาก

¹ 李鸿建著《和亲：那些远去的倩影》，新华出版社 2013 年，第 150 页。

² 索南坚赞著、刘立千译注《西藏王统记》，民族出版社 2000 年，第 40 页。

³ 安应民《吐蕃史》，宁夏人民出版社 1989 年，第 70-71 页。

เส้นทางดังกล่าวถือว่าปลอดภัยและรวดเร็วกว่าเส้นทางอื่นๆ¹ เมืองลาซาจึงเป็นเสมือนจุดเชื่อมต่อระหว่างดินแดนทางบูรพทิศกับดินแดนทางปัจฉิมทิศ และเป็นจุดแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมแห่งหนึ่งที่สำคัญของโลกในยุคสมัยนั้น

เมื่อย้ายเมืองหลวงแล้วเสร็จ ชรอนซันกัมโปได้สถาปนาราชวงศ์ถู่ปัว (吐蕃王朝) ขึ้น โดยสถาปนาตนเองเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ถู่ปัว ซึ่งตรงกับปีรัชศกเจินกวนที่ 7 (贞观七年 ค.ศ.633) หมายความว่า หลังจากชรอนซันกัมโปปกครองแคว้นถู่ปัวได้ประมาณ 4 ปี ก็ย้ายเมืองหลวงมายังที่แห่งใหม่ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ราชวงศ์ถู่ปัวใช้ปกครองชาวทิเบตยาวนานกว่า 213 ปี ก่อนที่ราชวงศ์ถู่ปัวจะล่มสลายลงในปีรัชศกฮุ่ยชังที่ 6 (会昌六年 ค.ศ.846) สมัยจักรพรรดิถังอุ๋จิง (唐武宗)²

ถู่ปัวเป็นอาณาจักรที่ขานานูการอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากชรอนซันกัมโปได้ตั้งราชวงศ์ถู่ปัวขึ้นแล้ว ยิ่งทำให้อาณาจักรถู่ปัวมีความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่นมากกว่าเดิม ซึ่งเป็นที่เกรงขามอย่างยิ่งในหมู่อาณาจักรน้อยใหญ่ที่มีดินแดนเชื่อมติดกับอาณาจักรถู่ปัวในขณะนั้น แต่สำหรับราชสำนักถัง ชรอนซันกัมโปได้จัดคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรี โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการส่งของคหิงจากราชสำนักถังมาเป็นพระมเหสี ด้วยเพราะเห็นว่าเป็นการสานสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างสองราชวงศ์ที่ไม่เคยมีมาก่อน กล่าวคือ หลังจากที่ชรอนซันกัมโปได้ขึ้นครองราชย์เพียง 1 ปี ซึ่งตรงกับรัชศกเจินกวนที่ 8 (贞观八年 ค.ศ.634) ก็ได้ส่งราชทูตไปมหานครฉางอัน (长安) เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักถัง ทั้งนี้เพราะว่าในมุมมองของอาณาจักรต่างๆ ที่มีการปฏิสัมพันธ์กับราชสำนักถังในยุคสมัยนั้นถือว่าการได้สานสัมพันธ์ทางเครือญาติกับราชสำนักถังนับเป็นเกียรติประวัติอย่างหนึ่ง เพราะหมายถึงการได้รับการยอมรับจากราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่และเทียบพร้อมด้วยความเจริญในอารยวัฒนธรรมนั่นเอง เหตุการณ์ในครั้งนั้น จึงเป็นเหตุให้เจ้าหญิงเหวินเฉิง (文成公主 ราว

¹ 张云、张钦《唐代内地经吐蕃道与印度的佛教文化交流》，载《西藏民族学院学报》（哲学社会科学版），2013年第1期，第29页。

² 蒲文成、王心岳《汉藏民族关系史》，甘肃人民出版社2005年，第30-33页。

ปี ค.ศ.623-680) แห่งราชสำนักถึงต้องเดินทางกว่า 3,000 กิโลเมตร เริ่มต้นจากมณฑลนครซีอาน (ฉงอัน) ในมณฑลชานซี (陕西省) ผ่านไปยังมณฑลกานซู (甘肃省) มณฑลชิงไห่ (青海省) จนถึงเมืองลาซา เขตปกครองตนเองทิเบตในปัจจุบัน เพื่อไปอภิเษกสมรสกับจันผู้ซรอนชั้นกัมโปในรัชศกเจินกวนที่ 15 (贞观十五年 ค.ศ.641)¹ ซึ่งการเดินทางไปอภิเษกสมรสในครั้งนั้นทำให้สตรีจากราชสำนักถึงผู้นี้ได้รับการยกย่องและนับถือบูชาท่านในฐานะพระโพธิสัตว์ในกาลต่อมา

นโยบายเชื่อมสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานกับเจ้าหญิงเหวินเฉิง

นโยบายเชื่อมสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานหรือในภาษาจีนกลางเรียกว่า นโยบายเหอซิน (和亲) คำว่า “เหอซิน” ประกอบจากอักษรจีน 2 ตัว อักษรตัวแรกคือ “เหอ” (和) ในที่นี้หมายถึง รวมกัน กลมเกลียว ส่วนอักษรตัวที่สองคือ “ซิน” (亲) ในที่นี้หมายถึง การแต่งงาน เมื่อรวมกันแล้วจะมีความหมายว่า การแต่งงานเพื่อก่อให้เกิดความกลมเกลียว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นโยบายเหอซินก็คือการแต่งงานเพื่อสานความสัมพันธ์ระหว่างสายสกุลของผู้ปกครองอาณาจักรต่างๆ นั่นเอง ซึ่งราชสำนักจีนได้ดำเนินนโยบายดังกล่าวมาตั้งแต่ราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (西汉 ก่อน ค.ศ.206-ค.ศ.25) จนถึงราชวงศ์ชิง (清代 ค.ศ.1616-1911)² ซึ่งแท้จริงแล้วนโยบายดังกล่าว คือนโยบายอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดความมั่นคงระหว่างประเทศเนื่องจากสามารถลดปัญหาอันเกี่ยวเนื่องด้วยการแย่งชิงหรือรุกรานพื้นที่เพื่อขยายอาณาเขตหรือไม่มีปัญหาการมุ่งปองร้ายโค่นล้มราชบัลลังก์จนก่อเกิดเป็นสงครามระหว่างรัฐต่อรัฐและยังนำมาซึ่งความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามภัยพิบัตินานอีกด้วย จึงเป็นนโยบายที่ทำให้ราชสำนักจีนให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดและปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานกว่า 2,000 ปี

นโยบายเหอซินยังนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม และการให้ผลประโยชน์สิทธิพิเศษทางการค้าอื่นๆ อีกมากมาย ทั้งนี้เชื่อว่าเจ้าหญิงจากราชสำนักของจีนได้นำ

¹ 阳辉《西藏历史与宗教》，载《湖南农机》，2011年第8期，第39页。

² 崔明德著《中国古代和亲史》，人民出版社2005年，第1页。

วิทยาการอันทันสมัยไปยังแคว้นหรืออาณาจักรที่ไปอภิเษกสมรสด้วย นอกจากนั้นแล้วคณะผู้ติดตามในขบวนเสด็จก็เป็นผู้ที่มีรู้ความสามารถในศิลปวิทยาการจากหลายแขนง เมื่อบุคคลเหล่านี้ไปดำรงชีพที่ดินแดนต่างๆ แล้ว ก็ได้ช่วยถ่ายทอดวิทยาการให้กับบุคคลในท้องถิ่นด้วย หรืออย่างน้อยก็ได้นำไปถ่ายทอดให้กับราชสำนักของอาณาจักรที่เดินทางไปเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรี หรือไม่นำไปประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมหรือวิทยาการที่มีแต่ดั้งเดิม

ส่วนการให้สิทธิพิเศษทางการค้า กล่าวคือหลังจากเชื่อมความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงานแล้ว ราชสำนักจีนก็ได้ยอมรับในฐานะของเจ้าผู้ครองนครแคว้นหรืออาณาจักรที่เจ้าหญิงจากราชสำนักจีนทรงไปอภิเษกสมรสด้วย ทำให้การไปหาสู่กันเป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งการค้าขายระหว่างรัฐต่อรัฐในอดีตรู้จักกันในชื่อ ระบบบรรณาการ (朝贡) ที่ราชสำนักจีนอนุญาตให้ขบวนผู้ส่งบรรณาการสามารถนำสิ่งของพื้นเมืองมาแลกหรือจำหน่ายในคราวเดินทางมาด้วย โดยให้สิทธิพิเศษไม่จัดเก็บภาษีอากร ทั้งนี้เนื่องด้วยราชสำนักจีนในฐานะที่แทนตัวเองว่าเป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรทั้งหลายทั้งปวง ก็ต้องแสดงความเป็นผู้ที่ใจกว้างและร่ำรวยกว่า ด้วยการมอบของมีค่าตอบแทนรัฐที่ส่งบรรณาการมาให้ทุกครั้งไป ซึ่งสิ่งของเหล่านี้ล้วนเป็นที่ชื่นชอบอย่างมากและล้ำค่ายิ่ง

ราชสำนักยังได้ดำเนินนโยบายเหอซินเพื่อสร้างความมั่นคงและความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศอย่างต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลา 289 ปี ราชสำนักยังได้ดำเนินนโยบายเหอซินกว่า 27 ครั้ง กับอาณาจักรต่างๆ กว่า 8 แห่ง กล่าวคือ

1. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรทูเจี๋ย (突厥) จำนวน 5 ครั้ง
2. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรตู้อี๋หุน (吐谷浑) จำนวน 3 ครั้ง
3. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรตูปั๋ว (吐蕃) จำนวน 2 ครั้ง
4. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรซี (奚) จำนวน 3 ครั้ง
5. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรซีตาน (契丹) จำนวน 4 ครั้ง
6. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรหนิงหยวนกั๋ว (宁远国) จำนวน 1 ครั้ง

7. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรหฺยเหอ (回纥) จำนวน 8 ครั้ง

8. ราชสำนักถึงกับอาณาจักรหนานเฉ้า (南诏) จำนวน 1 ครั้ง¹

ทั้งนี้คงเป็นเพราะว่าปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ถังก็มีสายเลือดของชนกลุ่มน้อยอยู่ด้วยเช่นกัน จึงทำให้ราชสำนักถึงไม่ได้ปิดกั้นหรือรังเกียจชนกลุ่มน้อยแม้แต่ชนิดเดียว² ดังเช่นที่ หลู่ซุน (鲁迅 ค.ศ. 1881-1936) ได้กล่าวไว้ว่า “ราชสำนักถังมีกลิ่นอายของความเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่อย่างมาก” (唐室大有胡气)³ และจากข้อมูลข้างต้นพบว่า อาณาจักรถูปลักกับราชสำนักถึงได้เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีด้วยนโยบายเหอชินจำนวน 2 ครั้งด้วยกัน นั่นย่อมแสดงว่าเจ้าหญิงจากราชสำนักถึงได้เดินทางไปอภิเษกสมรสกับจันผู้แห่งอาณาจักรถูปลักด้วยกัน 2 พระองค์ ได้แก่ เจ้าหญิงเหวินเฉิง กับ เจ้าหญิงจินเฉิง (金城公主 รวปี ค.ศ.698-740)

เจ้าหญิงเหวินเฉิงไม่ได้เป็นพระราชธิดาในองค์จักรพรรดิถังไท่จง (唐太宗 ค.ศ.599-649) หากแต่เป็นเพียงหลานสาวห่างๆ ของพระองค์เท่านั้น เดิมมีชื่อว่าหลี่เยียนเออร์ (李雁儿) ซึ่งเป็นบุตรของหลี่เต้าจง (李道宗 ค.ศ.600-653) หลานชายในองค์จักรพรรดิถังเกาจู่ (唐高祖 ค.ศ.566-635) ที่เคยออกรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับพระองค์ จนกระทั่งสามารถรวมแผ่นดินได้เป็นปึกแผ่น และสถาปนาราชวงศ์ถึงได้สำเร็จในกาลต่อมา เนื่องด้วยความดีความชอบหลี่เต้าจงจึงได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเร็นเฉิงหวัง (任城王) ซึ่งก็คือผู้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์เมืองเร็นเฉิง ซึ่งเมืองเร็นเฉิงปัจจุบันคือเมืองจีหนิง มณฑลซานตง (山东省济宁市) ซึ่งเชื่อกันว่าหลี่เยียนเออร์หรือที่ต่อมาได้รับการสถาปนาในพระนามว่า เจ้าหญิงเหวินเฉิง ประสูติที่เมืองจีหนิงแห่งนี้⁴

¹ 林恩显著《中国古代和亲研究》，黑龙江教育出版社 2011 年，第 13 页。

² 王红梅《中国历史上的和亲政策及其作用和影响》，载《赤峰学院学报》（汉文哲学社会科学版），2011 年第 10 期，第 5 页。

³ 鲁迅《鲁迅书信集》，人民文学出版社 1976 年，第 56 页。

⁴ 白云涛主编《中华女杰·古代卷》，四川人民出版社 2013 年，第 124 页。

เนื่องด้วยเจ้าหญิงเหวินเฉิงไม่ได้เป็นพระราชธิดาในองค์จักรพรรดิถังไท่จงโดยกำเนิด จึงไม่มีการจดบันทึกลงในเอกสารประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถังฉบับหลวงเล่มเก่า 《旧唐书》 และเล่มใหม่ 《新唐书》 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพระองค์จึงมีอยู่น้อยมาก กระทั่งเมื่อได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าหญิงเหวินเฉิงแล้ว เรื่องราวของพระองค์จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดมากยิ่งขึ้น ในฐานะเจ้าหญิงแห่งราชสำนักถึงที่ไปปฏิบัติหน้าที่เป็นทูตสันถวไมตรี

อาณาจักรญี่ปุ่นได้ส่งราชทูตมาสู่ขอเจ้าหญิงจากราชสำนักถังเพื่ออภิเษกสมรสตั้งแต่ปี รัชศกเจินกวนที่ 8 (ค.ศ.634) เนื่องจาก “ได้ยินมาว่าผู้ปกครองอาณาจักรทูเจียวกับอาณาจักร ถู้อี้วุ่นต่างได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงจากราชสำนักถังแล้วจึงส่งราชทูตเดินทางมาพร้อมกับ ราชทูตเต๋อฮยา¹ เพื่อถวายบรรณาการ และถวายฎีกาขอลอภิเษกสมรสหากแต่ยังไม่ทรง โปรดเกล้าฯ ให้อภิเษกสมรส” (闻突厥及吐谷浑皆尚公主，乃遣使随德遐入朝，多 赍金宝，奉表求婚，上未许之)² อาจเป็นไปได้ว่า ราชวงศ์ญี่ปุ่นที่เพิ่งสถาปนาได้ไม่นาน ไม่ได้อยู่ในสายพระเนตรของราชสำนักถัง และเนื่องด้วยราชสำนักถังไม่รู้จักกับราชวงศ์ญี่ปุ่น ดีพอเมื่อเทียบกับราชวงศ์ของอาณาจักรอื่นๆ ที่มีการปฏิสัมพันธ์กับราชสำนักถังในช่วงเวลา ดังกล่าว จึงเป็นเหตุให้ไม่มีการพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดการอภิเษกสมรสระหว่าง เจ้าหญิงจากราชสำนักถังกับจีนผู้แห่งอาณาจักรญี่ปุ่น ควรต้องเข้าใจว่าการให้เจ้าหญิงจากราช สำนักถังที่เคยใช้ชีวิตอย่างสุขสบาย มีความเพียบพร้อมในทุกๆ ด้าน จำต้องเดินทางรอมแรม ไปยังดินแดนอันไกลโพ้นที่ไม่รู้มาก่อนว่าสภาพแวดล้อม ประเพณี วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ ในประเทศนั้นเป็นอย่างไร และคงเป็นเรื่องยากยิ่งที่องค์จักรพรรดิจะตัดสินใจให้พระราช ธิดา ซึ่งเป็นหน่อเนื้อเชื้อไขต้องอยู่ในสภาพที่ทรมาณ ห่างพระเนตรพระกรรม ด้วยเพราะเหตุ นี้ ทำให้ตลอดระยะเวลา 289 ปีที่ราชสำนักถังดำเนินนโยบายเหอซินมากกว่า 27 ครั้ง จึงมี เพียงเจ้าหญิง 4 พระองค์ที่สืบเชื้อสายตรงจากองค์จักรพรรดิ (ในที่นี้หมายถึงเป็นพระราช

¹ ชื่อเต็มคือ เฝิงเต๋อฮยา (冯德遐) ราชทูตที่ราชสำนักถังให้เดินทางไปทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์กับอาณาจักรญี่ปุ่น

² 刘昫等撰《旧唐书·吐蕃传上》，中华书局 1975 年，第 5221 页。

ธิดา)¹ จากทั้งสิ้นกว่า 210 พระองค์² ชันอาสาทำหน้าที่ทูตสันถวไมตรีในฐานะพระมเหสีของ เจ้าผู้ปกครองอาณาจักรต่างๆ ที่มีดินแดนติดกับแผ่นดินต้าถัง นอกนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพระญาติที่ห่างกันไปตามลำดับชั้นยศ³ รับอาสาไปแทน ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ เจ้าหญิงเหวินเฉิง นั่นเอง

เมื่อราชทูตจากอาณาจักรอู๋กลับไปเข้าเฝ้าฯ ชรอนชันกัมโปที่เมืองลาซาแล้ว ได้เพ็ดทูล โดยโยนความผิดเรื่องการขอเจ้าหญิงจากราชสำนักถังล้มเหลวในครั้งนี้ทั้งหมดเกิดจากยูแยงของผู้ปกครองอาณาจักรอู๋วุ่นเป็นเหตุ ซึ่งในบันทึกทางประวัติศาสตร์เขียนไว้ว่า

“แรกมาถึงประเทศมหาอำนาจนี้ (แผ่นดินถัง, ผู้แปล) ได้รับการดูแลอย่างดีเป็นพิเศษ และอนุญาตให้เจ้าหญิงทรงอภิเษกสมรสตามคำขอ หากแต่หลังจากที่ได้ให้กษัตริย์แห่งอาณาจักรอู๋วุ่นเข้าเฝ้าแล้ว คงยูแยงตะแคงรัว ต่างๆ นานา จนกลับคำว่าของกำนัลน้อยเกินไป ไม่โปรดให้เจ้าหญิงไปอภิเษกสมรสด้วย” (初至大国，待我甚厚，许嫁公主。会吐谷浑王入朝，有相离间，由是礼薄，遂不许嫁)⁴

เมื่อชรอนชันกัมโปทราบความจึงโกรธมาก โดยในปีรัชศกเจินกวนที่ 12 (ค.ศ.638) ได้จัดทัพยกพลไปตีอาณาจักรอู๋วุ่นจนราบเป็นหน้ากลอง กษัตริย์แห่งอาณาจักรอู๋วุ่นต้องหนีไปสร้างอาณาจักรใหม่แถบบริเวณตอนเหนือของที่ราบสูงชิงไห่ หลังจากนั้นชรอนชันกัมโปได้ระดมพลจำนวนกว่า 200,000 คน เพื่อไปต่อกลอนกับราชสำนักถัง ด้วยความเป็นชาตินักรบ สามารถตีเมืองซงโจว (松州) ปัจจุบันอยู่ในบริเวณอำเภอเซงพาน มณฑลเสฉวน (四川松潘县) ได้แล้วจึงยึดเมืองซงโจวเป็นฐานที่มั่น พร้อมประกาศกร้าวว่า “หากเจ้าหญิงไม่มา

¹ เจ้าหญิงหนานหยิง (南阳长公主) พระราชธิดาลำดับที่ 14 ในจักรพรรดิถังเกาจู่ (唐高祖) ซึ่งเป็นพระน้องนางเธอในจักรพรรดิถังไท่จง (唐太宗) เจ้าหญิงหนิงกั๋ว (宁国公主) พระธิดาองค์เล็กในจักรพรรดิถังซู่จง (唐肃宗) เจ้าหญิงเสียนอัน (咸安公主) พระราชธิดาลำดับที่ 8 ในจักรพรรดิถังเต๋จง (唐德宗) และเจ้าหญิงไท่ผิง (太平公主) พระราชธิดาในจักรพรรดิถังเซียนจง (唐宪宗) ซึ่งเป็นพระน้องนางเธอลำดับที่ 10 ในจักรพรรดิถังมู่จง (唐穆宗)

² 王伟著《唐代关中本土文学群体研究》，中国社会科学出版社 2013 年，第 69 页。

³ 林恩显著《中国古代和亲研究》，黑龙江教育出版社 2011 年，第 22-29 页。

⁴ 刘昉等撰《旧唐书·吐蕃传上》，中华书局 1975 年，第 5221 页。

ข้าจะบุกเข้าไป” (公主不至，我且深入)¹ ด้วยเหตุนี้จักรพรรดิถังไท่จงจึงได้มีพระราชโองการโปรดฯ ให้จัดทัพหลวง โดยแบ่งทหารกว่า 500,000 นาย เป็น 4 กองแยกเดินทางจาก 4 ทิศ เพื่อไปเข้าล้อมและรบกับกองทัพของชรอนซันกัมโป กองทัพของทั้งสองสู้รบกันนานกว่า 10 วัน ทหารของตูปู้สิ้นชีพจำนวนมากในเหตุการณ์ครั้งนั้น ชรอนซันกัมโปจึง “เริ่มกลัวและนำทัพกลับไป” (始惧，引而去)² และนำมาซึ่งการขอสงบศึกในเวลาต่อมา รวมถึงส่งเครื่องราชบรรณาการเพื่อเป็นการขอพระราชทานอภัยโทษอีกด้วย³

เมื่อเวลาล่วงเลยมาได้ 2 ปี กล่าวคือในปีรัชศกเจินกวนที่ 14 (ค.ศ.640) ราชสำนักตูปู้ได้จัดราชทูตเพื่อไปสู่ขอเจ้าหญิงจากราชสำนักถังอีกครั้ง โดยครั้งนี้ได้ให้มหาเสนาบดีลู่ตงจั้น (禄东赞 ค.ศ. ?-667) เป็นเอกอัครราชทูต “นำทองคำ 5,000 ตำลึง และสิ่งของมีค่าต่างๆ ไปถวาย” (献黄金五千两，它宝称是)⁴ แม้ว่ามหาเสนาบดีลู่ตงจั้นจะอ่านหนังสือไม่ออก แต่ทว่าเป็นคนที่มีสติปัญญาไหวพริบดีเยี่ยมและฝึปากฉะฉาน ทำให้ได้รับความชื่นชมจากจักรพรรดิถังไท่จงอย่างมาก จึงทรงมีพระราชนิพนธ์โปรดเกล้าฯ “ให้ลู่ตงจั้นดำรงตำแหน่งทหารเอกฝ่ายขวา” (以吐蕃禄东赞为右卫大将军)⁵ แล้วยังตอบตกลงที่จะพระราชทานเจ้าหญิงเหวินเฉิงไปอภิเษกสมรสกับองค์ชรอนซันกัมโป กษัตริย์แห่งอาณาจักรตูปู้อีกด้วย ซึ่งเชื่อกันว่าขณะนั้นเจ้าหญิงเหวินเฉิงมีพระชันษา 16 พรรษา ส่วนชรอนซันกัมโปมีพระชนมายุ 24 พรรษา⁶

การเตรียมตัวเพื่อเดินทางไปอาณาจักรตูปู้กินเวลาอยู่หลายเดือน จนกระทั่งในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 1 ของปีรัชศกเจินกวนที่ 15 (ค.ศ.641) หลังจากหลี่เยียนเอ๋อร์ได้รับการสถาปนา

¹ 欧阳修、宋祁等撰《新唐书·吐蕃传上》，中华书局 1975 年，第 6073 页。

² 欧阳修、宋祁等撰《新唐书·吐蕃传上》，中华书局 1975 年，第 6074 页。

³ 安应民《吐蕃史》，宁夏人民出版社 1989 年，第 110 页。

⁴ 欧阳修、宋祁等撰《新唐书·吐蕃传上》，中华书局 1975 年，第 6074 页。

⁵ 司马光编著《资治通鉴》，中华书局 2011 年，第 6277 页。

⁶ 崔明德著《中国古代和亲史》，人民出版社 2005 年，第 263 页。

เป็นเจ้าหญิงเหวินเฉิงแล้ว¹ ขบวนเสด็จก็ออกเดินทางจากนครฉางอันไปยังเมืองลาซาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในฐานะทูตสันถวไมตรี ซึ่งขบวนเสด็จในครั้งนั้นถือได้ว่ายิ่งใหญ่สมพระเกียรติยศ ในฐานะเป็นตัวแทนจากราชสำนักถัง โดยมีหลี่เต๋างจื่อที่ต่อได้มาได้เลื่อนพระยศเป็นเจียงชยาจวินหวง (江夏郡王)² พระบิดาของเจ้าหญิงเหวินเฉิงเป็นราชทูตพิเศษผู้ปฏิบัติหน้าที่อารักขา (诏江夏王道宗持节护送)³ เส้นทางเดินทางจากนครฉางอันสู่เมืองลาซาเป็นหนทางที่มีแต่ความยากลำบาก เทือกเขาสูงชันสลัดกันท่งหล้าที่ยังเป็นปราการและกว้างใหญ่ รวมถึงอากาศที่เบาบางล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญ แต่ก็ไม่ได้ทำให้เจ้าหญิงผู้สูงศักดิ์ที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตากรุณาผู้นัยย้อท้อแม้แต่น้อย ตลอดเส้นทางที่พระองค์เสด็จผ่านยังคงมีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระองค์อยู่มากมาย ซึ่งต่างล้วนสะท้อนถึงความรักและความผูกพันที่ชาวอุ๋ปวในอดีตจนถึงปัจจุบันระลึกถึงพระองค์

คุณูปการของเจ้าหญิงเหวินเฉิงที่มีต่ออาณาจักรอุ๋ปว

เจ้าหญิงเหวินเฉิงแม้ว่าจะไม่ใช่พระราชธิดาของจักรพรรดิในราชสำนักถัง แต่ก็เปี่ยมพระญาติที่ได้รับการปลูกฝังเรื่องระเบียบขนบธรรมเนียมประเพณีตามแบบอย่างราชสำนักอย่างเคร่งครัด โดยได้รับการเลี้ยงดูอยู่ในพระราชสำนักตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์⁴ คงเพราะเหตุนี้เอง จึงทำให้เจ้าหญิงเหวินเฉิงได้มีโอกาสสนองพระเดชพระคุณโดยไปปฏิบัติหน้าที่ตามพระบรมราชโองการที่ทรงโปรดเกล้าฯ ลงมา และการที่ได้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ในครั้งนั้น ได้สร้างคุณูปการมากมายให้กับประชาชนของทั้งสองแผ่นดิน จึงทำให้ชาติตียนาริผู้เปี่ยมด้วยปัญญาและจริยวัตรอันงดงามผู้นี้ได้รับการยกย่องตลอดหลายพันปีที่ผ่านมา

¹ 周佳荣《唐代和亲公主的出身问题》，载《西安联合大学学报》，2001年第1期，第61页。

² ได้เลื่อนยศในปี่รัชศกเจินกวนที่ 11 (贞观十一年 ค.ศ.637) แต่ต่อมาในปีเดียวกันได้ถูกคดียี่ต๋องบั้งทรัพย์หลวง ซึ่งทำให้จักรพรรดิดึงโง่งปลดจากหน้าที่ทั้งหมด เหลือไว้เพียงบรรดาศักดิ์ แต่ไม่มีเบี้ยหวัดประจำตำแหน่ง

³ 欧阳修、宋祁等撰《新唐书·吐蕃传上》，中华书局1975年，第6074页。

⁴ 李鸿建著《和亲：那些远去的情影》，新华出版社2013年，第154页。

คุณูปการด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ

การที่เจ้าหญิงเหวินเฉิงเสด็จไปอภิเษกสมรสกับชวอนซันกัมโปกษัตริย์แห่งอาณาจักรกู๋ปัวในครั้งนั้น คือการเริ่มต้นของสานสายสัมพันธ์สองแผ่นดิน นักประวัติศาสตร์จีนเรียกความสัมพันธ์ดังกล่าวว่า “ความสัมพันธ์ฉันท์ลุงหลาน” (舅甥关系) หมายถึงอาณาจักรกู๋ปัวนอกจากจะอยู่ในฐานรัฐบรรณาการของราชสำนักแล้ว ยังอยู่ในฐานะหลานเขยอีกด้วย การสัมพันธ์ทางเครือญาตินี้นอกจากจะนำมาซึ่งความสงบสุขของประชาชนที่อาศัยบริเวณตะเข็บชายแดนของทั้งสองประเทศแล้ว ยังทำให้ปัญหาข้อพิพาทระหว่างสองประเทศลดน้อยลงอีกด้วย ซึ่งเป็นคุณูปการของเจ้าหญิงเหวินเฉิงที่ได้มอบไว้ให้กับประชาชนของทั้งสองประเทศดังกวีในยุคนั้นได้เขียนบรรยายไว้ดังนี้

“ในประวัติศาสตร์จีน

เหอชินคือกลวิธี

บ้านเมืองเจริญต้องอาศัยกษัตริย์ดี

ความสงบและความปลอดภัยต้องอาศัยอัสตรี

ไยเล่าจึงนำเอาสาวงาม

เพื่่อมุ่งหวังสงบศึกภัยสงคราม

ร่างศพพันปีได้พิภพ

อำมาตย์ผู้พิทักษ์แท่นนั้นคือใคร”

ทรงอื้อ “ลำนานประวัติศาสตร์”

汉家青史上，计拙是和亲。

社稷依明主，安危托妇人。

岂能将玉貌，便拟静胡尘。

地下千年骨，谁为辅佐臣。

戎昱《咏史》¹

¹ 彭定求等编《全唐诗》，中华书局 1960 年，第 3011 页。

กลอนข้างต้นแม้ว่าวัตถุประสงค์ที่แท้จริงในการเขียนคือการตำหนิราชสำนักถึงที่ดำเนินนโยบายเหอซิน โดยชี้ประเด็นร้อนที่ว่า ราชสำนักนี้ฝักความสุขสงบและความปลอดภัยของคนในชาติไว้กับสตรีเพียงผู้เดียว และที่สำคัญวรรคสุดท้ายของกลอนได้ขมวดประเด็นว่าสตรีเหล่านั้นแท้จริงแล้วคือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ราชบัลลังก์นั่นเอง แม้เนื้อหาจะมีเชิงตำหนิ แต่กลอนเหล่านี้เป็นที่ยืนยันถึงความเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองของสตรีเหล่านั้น ซึ่งแน่นอนว่าเจ้าหญิงเหวินเฉิงคือขัตติยนารีพระองค์หนึ่งที่ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ เพื่อได้มาซึ่งความสงบสุขของประชาราษฎร์อย่างแท้จริง เพราะหลักจากที่พระองค์ทรงอภิเษกสมรสกับชวอนซันกัมโปแล้ว “ตลอดหลายสิบปีมานี้ ดินแดนมีความสงบสุขดี” (数十年间，一方清淨)¹ ซึ่งคุณูปการนี้ควรค่าแก่การแซ่ซ้องสรรเสริญตราบนานเท่านาน

คุณูปการด้านความรู้ภูมิปัญญา

เจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงนำวิทยาการมากมายหลายแขนงเข้าสู่ดินแดนอันห่างไกลความเจริญ บนแผ่นดินที่ได้ชื่อว่า “หลังคาโลก” เมื่อราว 1200 ปีที่แล้ว กล่าวคือการอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าหญิงเหวินเฉิงกับชวอนซันกัมโปในครั้งนั้นนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมครั้งใหญ่ของทั้งสองประเทศ ซึ่งวัฒนธรรมถึงได้หลั่งไหลสู่อาณาจักรญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากในยุคนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมด้านความรู้ภูมิปัญญา จำพวกวิทยาการอันทันสมัยที่ราชสำนักถึงมีความรุ่งเรืองมาก การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในครั้งนั้นส่วนหนึ่งเกิดจากความต้องการของว่าที่พระสวามีขององค์หญิงเหวินเฉิงที่ได้ทูลขอพระราชทานข้าวของเครื่องใช้และองค์ความรู้ต่างๆ จากจักรพรรดิถังไท่จง เพื่อนำไปเผยแพร่ให้กับผู้คนในสังคมญี่ปุ่น อาทิ “พันธุ์ไหมและความรู้ด้านการหมักเหล้า การทำเครื่องโมหิน การทำกระดาษและน้ำหมึก ซึ่งพระองค์ก็ทรงพระราชทานตามคำขอ” (蚕种及造酒、碾硃、纸墨之匠，并许焉)² และอีกส่วนหนึ่งเชื่อได้ว่าก่อนออกเดินทางจักรพรรดิถังไท่จงได้มีพระราชดำรัสให้ทางราช

¹ 刘昉等撰《旧唐书·吐蕃传上》，中华书局 1975 年，第 5223 页。

² 刘昉等撰《旧唐书·吐蕃传上》，中华书局 1975 年，第 5222 页。

สำนักจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ นานา รวมถึงผู้ที่มีความรู้ในแขนงต่างๆ ที่ตามเสด็จอีกเป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากที่ชรอนชั้นกัมโปได้ทูลขอพระราชทานไว้ ทั้งนี้เนื่องด้วยจักรพรรดิถึงไท้จงทรงห่วงใยในชีวิตความเป็นอยู่ของเจ้าหญิงเหวินเฉิง อยากให้ได้ใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบาย ไม่ต้องทุกข์ร้อนใจขณะที่พำนักอาศัยอยู่ ณ เมืองลาซา โดยพระองค์ทรงทราบดีว่า สตรีผู้สนองนโยบายเหอชินเหล่านี้คือผู้ที่เสียสละเพื่อชาติโดยแท้และยังเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณ อีกทั้งยังรักษาไว้ซึ่งพระเกียรติยศศักดิ์ศรีอันเกรียงไกรของราชสำนักถึงอีกด้วย

ขบวนเสด็จของเจ้าหญิงเหวินเฉิงในครั้งนั้น เป็นขบวนเสด็จที่ยิ่งใหญ่สมด้วยพระเกียรติยศ ประกอบด้วย “ชายฉกรรจ์ที่มีอายุประมาณ 20 ปี จำนวน 500 นาย และกุลสตรีที่มีอายุประมาณ 16 ปี อีกจำนวน 500 นาง ตามเสด็จเพื่อคอยรับใช้และอารักขา” (选派了五百名二十出头的年轻武士和五百名年方十六的妙龄淑女随行护送)¹ จากจำนวนผู้ที่ตามเสด็จนี้ย่อมแสดงถึงความเป็นห่วงเป็นใยขององค์จักรพรรดิถึงไท้จงที่มีต่อเจ้าหญิงเหวินเฉิง และแน่นอนว่าผู้คนในขบวนเสด็จเหล่านี้น่าจะได้เดินมือเปล่าไปยังดินแดนลู่ปั่ว ผู้คนเหล่านี้น่าจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในศาสตร์แขนงต่างๆ อีกด้วย ดังปรากฏเป็นหลักฐานที่พระเถระนามสั่วหนานเจียนจั้นหรือโซนมัยกัตโซ (Sonam Gyaltzen 索南坚赞 ค.ศ.1312-1375) ได้บันทึกไว้ว่า “อันช่างฝีมือการผลิตที่เชี่ยวชาญมากกว่า 60 สาขา ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของผู้คนนั้นได้ประทานแด่เธอผู้เป็นสาวงาม แล้วยังได้มอบตำรับยา สูตรการรักษาโรค รวมถึงเครื่องมือต่างๆ นานาไว้ให้เธอด้วย” (工巧技艺制造术，高超能令人羡慕，如此工艺六十法，以此赏赐我娇女。四百又四医方药，四方、五诊、四论医典，六医器械皆赐汝。) ² ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่ากลุ่มคนที่ตามเสด็จเหล่านี้คือช่างฝีมือผู้มีความรู้

¹ 阿底峡尊者发掘、卢亚军译注《柱间史：松赞干布的遗训》，中国藏学出版社 2010 年，第 113 页。

² 索南坚赞著、刘立千译注《西藏王统记》，民族出版社 2000 年，第 68 页。

ความสามารถในศาสตร์วิทยาการขั้นสูงจากราชสำนักถึงที่มาร่วมเดินทางไปในครั้งนี้ด้วย นอกจากนั้นแล้วความรู้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าก็ได้ถูกนำไปเผยแพร่ด้วยเช่นกัน ดังบทกลอนที่ได้เขียนบรรยายไว้ว่า

“เดิมทีคนถูปั๋วไม่ทำไรไถนา เมื่อเรียนศึกษาวันนี้เริ่มเพาะพันธุ์ธัญญา
 ต้อนแพะยังสวมเสื้อผ้าที่สวยสด เสียดายเสื้อหนังสัตว์ที่ใช้ในคราวศึก
 เลี้ยงไหมปลูกหม่อนถักทอผ้าผืนแพรพรรณ นำมาเย็บเป็นธงปักรอบค่าย
 บริเวณภูเขาหัวเมืองไ่ก่ขึ้นเจ็ยแจ้ว ประชาชนเมืองหลัวหยางต่างเรียนเครื่อง
 ดนตรีของชาวหู่”

หวังเจี้ยน “นิราศเหลียงโจว”

蕃人旧日不耕犁，相学如今种禾黍。
 驱羊亦著锦为衣，为惜毡裘防斗时。
 养蚕缲茧成匹帛，那堪绕帐作旌旗。
 城头山鸡鸣角角，洛阳家家学胡乐。

王建《凉州行》¹

บทกลอนข้างต้นคงเป็นเครื่องยืนยันถึงความสัมพันธ์ระหว่างการค้าแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญวิทยาการทั้งหลายจากแผ่นดินจงหยวน (中原) หรือ อาณาจักรจีนแผ่นดินใหญ่นั้นได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอาณาจักรถูปั๋ว ทำให้การดำรงชีพแบบดั้งเดิมตามวิถีชีวิตของชาวถูปั๋วมีการปรับเปลี่ยนไป เช่น อาหารการกิน เสื้อผ้าที่สวมใส่ เป็นต้น หากแต่การปรับเปลี่ยนในครั้งนั้นก็ไม่ได้ถูกต่อต้านจากประชาชนเลย แต่เป็นสิ่งที่ประชาชนหรือแม้แต่ชนชั้นผู้ปกครองเองต่างก็มีความต้องการทั้งสิ้น สิ่งเหล่านี้คือ ภาวสะท้อนถึงการยอมรับและชื่นชอบของผู้คนทุกชาติพันธุ์ที่มีการปฏิสัมพันธ์กับราชสำนักถึงในยุคสมัยนั้นว่า วิทยาการจากจีนคือวิทยาการที่ล้ำสมัย ควรค่าในการเรียนรู้อย่างยิ่ง

¹ 彭定求等编《全唐诗》，中华书局 1960 年，第 3374 页。

นอกจากนั้นแล้วทางปู่ป่วงเองไม่ต้องใช้ทรัพย์สินมหาศาลเพื่อนำเข้าวิทยาการอันทันสมัยเหล่านี้ ซึ่งล้วนแต่เป็นวิทยาการขั้นสูงที่รับการถ่ายทอดจากราชสำนักทั้งสิ้น

วิทยาการต่างๆ เหล่านี้ ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจวบจนปัจจุบัน และในขณะเดียวกันก็ได้ผสมผสานความเป็นทิเบตอยู่ในนั้นด้วย เป็นภูมิปัญญาที่ทางราชสำนักสั่งให้เจ้าหญิงเหวินเฉิงเป็นผู้แทนคณะนำไปถ่ายทอด ด้วยเหตุนี้เองทำให้ชาวปู่ป่วงรักและเคารพเจ้าหญิงเหวินเฉิงเป็นอย่างสูง

คุณปการด้านอักษรและการศึกษา

ก่อนที่ปู่ป่วงจะสถาปนาเป็นราชวงศ์ในสมัยของจันผู้ชรอนชั้นกัมโป ชาวปู่ป่วงมีแต่ภาษาพูด แต่ไม่มีอักษรที่ใช้ในการจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ ประดุจขาดเครื่องมือสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมหลักในการนำความเจริญเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรปู่ป่วงแห่งนี้ กล่าวคือวิทยาการความรู้ ปรัชญาแนวคิดอันทันสมัยของดินแดนต่างๆ เช่น จีนและอินเดียที่เข้ามาในปู่ป่วงไม่สามารถถ่ายทอดสู่ประชาชนผู้เป็นรากหญ้าได้ เนื่องจากประชาชนทั่วไปไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ การรับรู้ในสิ่งต่างๆ ผ่านการบอกเล่าทั้งสิ้น ซึ่งอาจเกิดการถ่ายทอดที่ผิดพลาดทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งบางครั้งนำมาซึ่งความเสียหายอันประเมินค่ามิได้

เจ้าหญิงเหวินเฉิงในฐานะพระอัครมเหสีผู้มีหน้าที่สนองพระมหากษัตริย์คุณในการทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภาระของพระสวามี พระองค์เคยใช้ชีวิตในราชสำนักถึงที่เพียบพร้อมด้วยความเจริญต่างๆ นานา จึงทรงตระหนักดีว่าการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองนั้น การศึกษาเล่าเรียนเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุด เมื่อผู้คนมีปัญญา ประเทศก็จะสามารถพัฒนาเป็นอารยประเทศได้และหัวใจของการสร้างปัญญาที่ขาดไม่ได้คือตัวอักษรและอักษรวิธีการเขียน ดังนั้นเมื่อเจ้าหญิงเหวินเฉิงเสด็จมาถึงนครลาซาแล้วจึงตรัสกับจันผู้ชรอนชั้นกัมโปพระสวามีขอให้พระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยในประเด็นดังกล่าวด้วย¹ชรอนชั้นกัมโปทรงเห็นพ้องกับเจ้าหญิงเหวินเฉิง พระองค์จึงมีพระราชดำริในการพัฒนาตัวอักษรภาษาปู่ป่วงขึ้นใช้ “โดยให้ข้า

¹ 崔明德著《中国古代和亲史》，人民出版社 2005 年，第 269 页。

ราชบริพารที่มากด้วยความรู้และทรงปัญญาจำนวน 7 คน เดินทางไปศึกษาอักษรวิธีที่ประเทศอินเดีย” (乃派遣臣下之聪慧者七人，往印度学习文字)¹ จึงได้เรียนรู้ตัวอักษรเทวนาครีซึ่งเป็นตัวอักษรที่ใช้เขียนภาษาสันสกฤต และได้นำมาประยุกต์รูปแบบเป็นตัวอักษรทิเบตที่ใช้กันตราบจนปัจจุบัน

นอกจากข้อเสนอแนะด้านอักษรแล้ว เจ้าหญิงเหวินเฉิงยังทรงมีคุณูปการด้านการศึกษ่อีกด้วย เพราะหลังจากที่พระองค์ได้ไปใช้ชีวิตในเมืองลาซาแล้ว การไปมาหาสู่ระหว่างราชสำนักกับราชสำนักภู่วังก็มีความใกล้ชิดแนบสนิทยิ่งขึ้น กล่าวคือสายสัมพันธ์อันที่ครูอนุาตินามาซึ่งความไว้วางใจของทั้งสองฝ่าย จึงทำให้ทางราชสำนักถึงอนุญาตให้ราชสำนักภู่วังส่งลูกหลานของข้าราชการและเชื้อพระวงศ์เดินทางมายังนครฉางอันเพื่ออบรมเล่าเรียนความรู้ในสำนักเล่าเรียนหลวงได้เป็นกรณีพิเศษ (吐蕃诸酋长办遣子弟请入国学)²

แม้ว่าตอนนั้นราชสำนักภู่วังจะส่งคนไปเรียนการประดิษฐ์อักษรภู่วังจากอินเดียแล้วก็ตาม หากแต่ผู้คนจำนวนมากเลือกที่จะเดินทางมาศึกษาต่อที่วิทยาลัยหลวงแห่งนครฉางอันมากกว่า³ ทั้งนี้คงเพราะเนื่องด้วยความทันสมัยของภูมิปัญญาและความรุ่งโรจน์แห่งสายธารปรัชญาแนวคิด ตลอดจนคุณภาพทางการศึกษาคงเป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้เรียนชาวต่างชาติให้เลือกมาศึกษาต่อที่นี่เป็นประการแรก และหากบุคคลใดมีความรู้แตกฉานในคัมภีร์ของสำนักขงจื๊อที่ใช้เป็นแบบมาตรฐานวัดความสามารถก็ยิ่งจะมีโอกาสได้รับการคัดเลือกเป็นขุนนางในราชสำนักถึงอีกด้วย นอกจากนั้นแล้วทางราชสำนักยังสนับสนุนชาวต่างชาติที่เข้ามาศึกษาต่อที่นี่ด้วยการให้เบิกค่าใช้จ่ายในส่วนของค่าครองชีพได้อีกด้วย⁴ สิ่งต่างๆ เหล่านี้คงเป็นเหตุผลเพียงพอที่ทำให้ชาวภู่วังจำนวนมากเลือกที่จะเดินทางมาศึกษาที่วิทยาลัยหลวงแห่งนี้

¹ 王沂暖译《西藏王统记》，西北民族学院研究所翻印，刊年未详，第20页。

² 司马光编著《资治通鉴》，中华书局2011年，第6266页。

³ 韩达主编《中国少数民族教育史·藏族教育史》，广西教育出版社1998年，第184页。

⁴ 方亚光著《唐代对外开放初探》，黄山书社1998年，第89页。

นักเรียนต่างชาติชาวญี่ปุ่นเหล่านี้เมื่อเดินทางกลับไปยังประเทศของตนแล้ว ซึ่งแน่นอนว่าบุคคลจำนวนหนึ่งคงได้มีโอกาสเข้ารับราชการในราชสำนัก เนื่องจากช่วงเวลานั้นผู้รู้ที่แตกฉานทั้งภาษาจีนและญี่ปุ่นมีอยู่จำนวนน้อย บุคคลเหล่านี้จึงเข้ารับราชการเพื่อทำหน้าที่แปลเอกสารสำคัญของทางราชการจากภาษาจีนเป็นภาษาญี่ปุ่นหรือจากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาจีน และยังเป็นผู้ติดต่อประสานงานกับทางราชสำนักถึงในส่วนราชการอื่นๆ อีกด้วย ทั้งนี้เพราะเข้าใจในภาษา ธรรมเนียมและวัฒนธรรม ตลอดจนแนวคิดของคนถึงนั่นเอง แต่สิ่งที่นอกเหนือจากนั้นก็คือ บุคคลเหล่านี้ยังใช้ความรู้ที่เล่าเรียนมาในการเผยแพร่องค์ความรู้ของจีนให้กับชาวญี่ปุ่นที่ไม่เข้าใจในภาษาจีนด้วยการแปลเอกสารตำราที่สำคัญต่างๆ ของจีนเป็นภาษาญี่ปุ่น อาทิ ตำราโจวอี้ 《周易》 ตำราเหวินหว่งปากว่า 《文王八卦》 เป็นต้น¹ ซึ่งตำราเหล่านี้ทำให้ชาวญี่ปุ่นเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวถังมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญกว่านั้นก็คือ เมื่อความรู้เหล่านี้ได้แพร่หลายสู่สังคมของชาวญี่ปุ่นแล้ว ชาวญี่ปุ่นได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวไปปรับใช้และต่อยอดเป็นภูมิปัญญาของชาวญี่ปุ่นเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากน้ำพระราชหฤทัยแห่งองค์เจ้าหญิงเหวินเฉิงทั้งสิ้น ทั้งนี้เชื่อว่าหากเจ้าหญิงเหวินเฉิงจากราชสำนักถังไม่ขานรับอาสาเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทูตสันถวไมตรีในฐานะพระราชชายา ความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองราชวงศ์ก็คงไม่เกิดขึ้น และพระองค์ก็คงไม่สามารถที่จะเสนอข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นให้กับขรอนซันกัมโปได้ คุณูปการต่างๆ เหล่านี้เป็นที่ประจักษ์ชัดยิ่ง

คุณูปการด้านการพระพุทธศาสนา

เจ้าหญิงเหวินเฉิงเสด็จมายังอาณาจักรญี่ปุ่นในฐานะพระคู่หมั้นครั้งนั้น นอกเหนือจากเครื่องประกอบพระเกียรติยศและเครื่องราชูปโภคต่างๆ แล้ว ยังมีสิ่งของเครื่องหมั้นชิ้นสำคัญที่จักรพรรดิถังไท่จงทรงประทานให้ไว้ นั่นก็คือ พระพุทธรูปเหมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตอนที่มิพระชันษาได้ 12 ปี พร้อมกับพระคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาอีกจำนวนมาก

¹ 张屹、周润年《唐蕃关系视野下的中央官学教育》，载《民族教育研究》，2013年第1期，第104页。

การได้รับพระราชทานพระพุทธรูปเหมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตอนที่มิพระชันษาได้ 12 ปี ก็คงเป็นเพราะว่าในการเดินทางมาเข้าพิธีอภิเษกสมรสกับจันผู้ชรอนชันกัมโปที่อาณาจักรกู๋ปัวในครั้งนั้น ราชสำนักถึงรู้ตัวว่าชรอนชันกัมโปได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงกฤติเทวีหรือออกเสียงเป็นภาษาจีนกลางว่า เจ้าหญิงชื่อจุน (Bhrukuti Devi, 赤尊公主) แห่งเนปาลก่อนหน้านี้แล้ว ซึ่งตอนนั้นกษัตริย์แห่งเนปาลได้ทรงพระราชทานพระพุทธรูปเหมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตอนที่มิพระชันษาได้ 8 ปี ไว้ก่อนแล้ว¹ ดังนั้นเพื่อไม่ให้เป็นการเสียพระเกียรติยศแห่งราชสำนักถึงอันเกรียงไกรพระองค์จึงทรงพระราชทานพระพุทธรูปองค์สำคัญดังกล่าวเพื่อมาประดิษฐานเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาวกู๋ปัวอีกองค์หนึ่ง

การได้มาซึ่งสิ่งล้ำค่านี้คงเป็นที่พอพระราชหฤทัยอย่างมาก นำมาซึ่งการสร้างพระอารามเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญดังกล่าว กล่าวคือ หลังจากอภิเษกสมรสแล้วจันผู้ชรอนชันกัมโปทรงโปรดฯ ให้สร้างพระอารามเสี้ยวเจา หรือวัดราโมช (小昭寺, Ramoche Temple) ขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเหมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตอนที่มิพระชันษาได้ 12 ปี ซึ่งพระอารามเสี้ยวเจาแห่งนี้ยังมีห้องที่เจ้าหญิงเหวินเฉิงไว้ใช้บรรทมด้วย² นั้นหมายความว่า สถานที่แห่งนี้ก็คือพระราชวังที่ชรอนชันกัมโปได้สร้างไว้เพื่อเจ้าหญิงเหวินเฉิงโดยเฉพาะ ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกในการประกอบกิจทางศาสนา นั่นเอง

เจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงเป็นพุทธมามกะที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง และเมื่อพระองค์ต้องมาพำนักที่เมืองลาซา พระองค์ก็ไม่ได้ทอดทิ้งงานพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด พระองค์ในฐานะพระมเหสีทรงเห็นว่าการพระพุทธศาสนาที่อาณาจักรกู๋ปัวยังไม่เจริญรุ่งเรืองนัก พระคัมภีร์ต่างๆ ก็ไม่เป็นที่รู้จักของชาวกู๋ปัว ดังนั้นพระองค์จึงได้นิมนต์พระภิกษุชาวจีนมายังอาณาจักรกู๋ปัวเพื่อเผยแพร่ศาสนาพุทธ นอกจากนั้นแล้วยังได้จัดเตรียม

¹ 宋超著《和亲史话》，社会科学文献出版社 2012 年，第 105 页。

² 曹国宁《论文成公主入藏和亲的历史贡献》，载《河西学院学报》，2013 年第 3 期，第 87 页。

ห้องโถงใหญ่ให้กับพระภิกษุเหล่านั้นเพื่อใช้เวลาว่างในการแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ จากภาษาจีนเป็นภาษาอู๋ปู้ ซึ่งพระองค์เองก็ทรงใช้เวลาว่างในการแปลพระคัมภีร์ด้วยเช่นกัน ทั้งยังนำข้อปฏิบัติของสงฆ์ที่ใช้ในจีนมาเผยแพร่ในอู๋ปู้อีกด้วย¹ ทำให้พุทธศาสนาสามารถลงหลักปักฐานมั่นคงตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และเนื่องด้วยจันผู้ครองชั้นกัมโปก็ทรงพระราชศรัทธาในพุทธศาสนาเช่นกัน จึงทำให้ศาสนาพุทธได้กลายมาเป็นศาสนาประจำชาติในเวลาต่อมา นอกจากนั้นแล้วพระอารามที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยนี้ยังใช้เป็นโรงเรียนอีกด้วย² ซึ่งก็ยิ่งทำให้มั่นใจว่า การศาสนากับการศึกษาเป็นสิ่งที่เจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงดำเนินควบคู่กันตลอดพระชนมายุ

เจ้าหญิงเหวินเฉิงในคติความเชื่อของชาวอู๋ปู้

เจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงสิ้นพระชนม์ในรัชศกหย่งหลงที่ 1 (永隆元年 ค.ศ.680) ที่เมืองลาซา พระองค์ทรงใช้ชีวิตในอาณาจักรอู๋ปู้ยาวนานถึง 40 ปี ซึ่งตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงอยู่ที่เมืองลาซา พระองค์ไม่เคยเสด็จกลับมาตุภูมิอีกเลย ทั้งๆ ที่พระองค์มีโอกาสกลับบ้านเกิดเมืองนอน กล่าวคือในรัชศกหย่งซุยที่ 1 (永徽元年 ค.ศ.650) จันผู้ครองชั้นกัมโปสวรรคต ซึ่งตอนนั้นเจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงมีพระชนมายุได้เพียง 26 พรรษา หมายความว่าพระองค์ทรงอภิเษกสมรสได้เพียง 10 ปี ก็ต้องสูญเสียพระสวามีอันเป็นที่รัก และต้องใช้ชีวิตคนเดียวในต่างแดน ไร้ญาติขาดมิตร เนื่องจากพระองค์ไม่ประสูติพระโอรสหรือพระธิดาเลย ด้วยเหตุนี้ทางราชสำนักถัง จักรพรรดิถังเกาจง (唐高宗 ค.ศ.628-683) จึงทรงมีพระราชสาสน์แจ้งไปยังเจ้าหญิงเหวินเฉิงว่าอนุญาตให้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปยังดินแดนต่ำล่างได้ หลังเสร็จงานพิธีพระบรมศพของจันผู้ครองชั้นกัมโป แต่ทว่าเจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงมีพระประสงค์ที่จะใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองลาซาต่อไป จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ลงในวัย 56 พรรษา³ เหตุผลที่พระองค์ทรงเลือกที่จะไม่เสด็จกลับราชสำนักถังเพื่อไปใช้บั้นปลายชีวิตที่นั่น อาจเป็น

¹ 李中和《吐蕃王朝与周边民族关系研究》，兰州大学博士学位论文 2009 年，第 115-116 页。

² 周润年《吐蕃时期藏族教育研究》，中央民族大学博士学位论文 2012 年，第 82 页。

³ 李鸿建著《和亲：那些远去的情影》，新华出版社 2013 年，第 162 页。

เพราะว่าพระญาติของพระองค์คงมีอยู่น้อยมากแล้ว และการกลับไปก็ไม่ทราบว่าจะได้รับการดูแลอย่างสมพระเกียรติยศหรือไม่ ความกังวลต่างๆ เหล่านี้คงเป็นปัจจัยที่ทำให้พระองค์ไม่เสด็จกลับก็เป็นได้

เจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงมีพระจริยวัตรที่งดงามยิ่งตามแบบฉบับสตรีจีนในอุดมคติของสำนักคิดขงจื้อ กล่าวคือเมื่อสามีสิ้นชีพก็จะไม่ไปมีสามีใหม่ ซึ่งแตกต่างจากเจ้าหญิงในราชสำนักทั้งหลายพระองค์ที่ผ่านคูครองหลายคน¹ โดยเฉพาะในยุคราชวงศ์ถังตอนต้น² ซึ่งร่วมสมัยกับเจ้าหญิงเหวินเฉิงที่ทรงออกเรือนไปอภิเษกสมรสกับชวอนซันกัมโปกษัตริย์แห่งราชวงศ์กู๋ปัว เหตุผลที่เจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงไม่อภิเษกสมรสใหม่นี้ อาจเป็นเพราะเจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงอยู่ในพระยศที่สูงมากในอาณาจักรกู๋ปัว การสมรสใหม่ถือเป็นการทำให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศทั้งตัวพระองค์เองและต่อราชสำนักกู๋ปัว นอกจากนั้นแล้วยังเชื่อว่าพระองค์ทรงเป็นขัตติยนารีแห่งราชสำนักถังที่เปี่ยมด้วยพระจริยวัตรอันงดงาม โดยได้รับการศึกษาปลูกฝังมาเป็นอย่างดีตั้งแต่ทรงพระเยาว์ พระองค์จึงทรงอยู่ในจารีตประเพณีอันดีงามมาโดยตลอด

ตลอดระยะเวลา 30 ปีหลังจากที่พระสวามีเสด็จสวรรคต พระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกายพระสติปัญญา พระปรีชาสามารถ และได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยยึดถืองานของพระราชาชนักรมาเป็นบรรทัดฐานที่เคยทำมาแต่ครั้งพระสวามีทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ด้วยเพราะเหตุนี้จึงทำให้ประชาชนชาวกู๋ปัวมีความจงรักและเคารพพระองค์อย่างสูง หลังจากที่พระองค์สิ้นพระชนม์ลง ชาวกู๋ปัวจึงได้จัดพิธีรำลึกถึงเจ้าหญิงเหวินเฉิง สตรีชาวจีนที่มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อชาวกู๋ปัว โดยเอาวันที่เจ้าหญิงเสด็จถึงเมืองลาซา (วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 4 ตามปฏิทินทิเบต) และวันพระราชสมภพ (วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 4 ตามปฏิทินปฏิทินทิเบต) เป็นวันที่ชาวกู๋ปัวจะสวมเสื้อผ้าที่เป็น

¹ ผ่านการอภิเษกสมรส 2 ครั้ง จำนวน 24 พระองค์ ผ่านการอภิเษกสมรส 3 ครั้ง จำนวน 3 พระองค์ อ่านเพิ่มเติมใน 董家遵著《中国古代婚姻史研究》，广东人民出版社 1995 年，第 267-268 页。

² 李娜《唐代公主再嫁现象考释》，载《中华文化论坛》，2009 年第 2 期，第 30 页。

เอกลักษณ์ของชาวภู่ว เพื่อเข้าวัดทำบุญและระลึกถึงคุณงามความดีของพระองค์ที่มอบให้ไว้กับชาวภู่วตั้งแต่อดีตตราบจนปัจจุบัน¹

หลักฐานที่แสดงถึงความเคารพและศรัทธาต่อเจ้าหญิงเหวินเฉิงนั้น มีอยู่หลายแห่ง อาทิ พระอารามต้าเจา หรือวัดโจคัง (大昭寺, Jokhang Temple) ซึ่งเป็นวัดที่มีความสำคัญและเก่าแก่ที่สุดในทิเบต ยังเป็นเสมือนศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของทิเบตอีกด้วย ภายในพระวิหารได้ประดิษฐานรูปเคารพของเจ้าหญิงเหวินเฉิงควบคู่กับรูปเคารพของจันผู้ชรอนชั้นกัมโป และรูปเคารพของเจ้าหญิงกิริกุตีเทวีแห่งเนปาล ย่อมแสดงว่าชาวภู่วหรือทิเบตตั้งแต่ในอดีตกาลต่างสำนึกในพระกรุณาธิคุณที่เจ้าหญิงแห่งราชสำนักถังได้ทรงนำมาซึ่งความเจริญให้กับชาวทิเบต นอกจากนั้นแล้วเส้นทางที่อดีตเจ้าหญิงเหวินเฉิงเคยเสด็จผ่าน เช่นที่หมู่บ้านปาถังโกว เขตเมืองอี้ว์ซูในมณฑลชิงไห่ (青海省玉树县巴塘沟) ก็ได้สร้างศาลเจ้าองค์หญิงเหวินเฉิงขึ้น ซึ่งเดิมทีสถานที่ดังกล่าวเป็นจุดจอดพักค้างแรมของเจ้าหญิงเหวินเฉิง กล่าวกันว่า พระองค์ทรงให้เหล่าทหารไปแกะสลักหินบนหน้าผาเป็นพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงศาลเล็กๆ ซึ่งต่อมาในปี ค.ศ. 710 สมัยจักรพรรดิถังจงจง (唐中宗 ค.ศ. 656-710) ตอนที่เจ้าหญิงจินเฉิงได้เสด็จผ่านสถานที่ดังกล่าว เพื่อไปอภิเษกสมรสกับเจ้าผู้ครองอาณาจักรภู่ว พระองค์ได้ทรงบูรณะศาลเจ้าดังกล่าวให้ยิ่งใหญ่กว่าเดิม² ซึ่งปัจจุบันพระอารามและศาลเจ้าที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นล้วนเป็นประจักษ์พยานสำคัญที่แสดงถึงความเคารพรักที่ชาวภู่วมีต่อองค์หญิงแห่งจากราชสำนักถังพระองค์นี้

การที่ชาวภู่วเคารพนับถือเจ้าหญิงเหวินเฉิงนั้น นอกจากคุณูปการที่พระองค์ได้ทรงมอบไว้กับประชาชนชาวภู่วแล้ว สิ่งสำคัญมากที่สุดคือมีการแต่งเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าหญิงเหวินเฉิงให้ดูมีความน่าศรัทธายิ่งขึ้น กล่าวคือตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน พระเถระโซนมักยัตโซ ผู้ทรงดำรงตำแหน่งพระประมุขแห่งนิกายคาถายะแห่งทิเบต ได้ประพันธ์บันทึกทางประวัติศาสตร์

¹ 崔明德著《中国古代和亲史》，人民出版社 2005 年，第 271-272 页。

² 马兰《文成公主庙略述》，载《中外文化交流》，1997 年第 2 期，第 25 页。

เรื่อง พงศาวดารกษัตริย์ทิเบต 《西藏王统记》 ขึ้น เอกสารชิ้นนี้สามารถแยกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนที่ 1 เป็นการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการประสูติขององค์ศากยมนีพุทธเจ้า การเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในจีนและทิเบต และประวัติของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ส่วนที่ 2 เป็นการเล่าเรื่องตำนานเกี่ยวกับความเป็นของชาวภูปั๋ว การเกิดขึ้นของอาณาจักรภูปั๋ว เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เช่น การสวามิภักดิ์เจ้าหญิงภริกฤติเทวีแห่งเนปาล การสวามิภักดิ์ของเจ้าหญิงเหวินเฉิงจากราชสำนักถังมาเป็นพระราชชายา รวมถึงการก่อสร้างพระอารามสำคัญต่างๆ เป็นต้น ส่วนตอนท้ายเป็นการจดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับกษัตริย์ทิเบตตามลำดับ พงศาวดารชิ้นนี้มีความน่าสนใจอยู่ที่การสรรเสริญรอนช่นกัมโปปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรภูปั๋วเป็นหลัก เพราะพระองค์คือผู้ที่ทำให้ภูปั๋วเป็นปึกแผ่น เป็นรัฐที่มีความเข้มแข็งและยังนำพาความเจริญมาสู่ภูปั๋วอีกด้วย จนสามารถปกครองได้ยาวนานกว่า 213 ปี โดยพงศาวดารกล่าวว่าพระองค์คือองค์อวตารของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์ที่ทรงด้วยฤทธิ์ปาฏิหาริย์มาก ซึ่งก็แน่นอนว่าพระราชินีและพระราชชายาที่เคียงคู่พระบารมีของพระองค์ก็ต้องไม่ใช่ปุถุชนธรรมดาทั่วไป พงศาวดารฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงเจ้าหญิงเหวินเฉิงว่า พระองค์คือพระนางตาราหรือพระโพธิสัตว์ตารา (公主乃圣度母之化身)¹ ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ฝ่ายหญิงในพระพุทธศาสนาสายวัชรยาน โดยถือว่าเป็นชายาของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์² ความเชื่อดังกล่าวได้สืบทอดเนื่องมาจนถึงสมัยราชวงศ์ชิง

ในปี ค.ศ.1643 ดาไลลามะองค์ที่ 5 ล็อบซังกยัตโซ (Lobsang Gyatso ค.ศ.1617-1682) พระองค์ทรงนิพนธ์เอกสารทางประวัติศาสตร์เรื่อง บันทึกกษัตริย์และขุนนางทิเบต 《西藏王臣记》 ซึ่งเนื้อหาของบันทึกดังกล่าวมีความคล้ายกับพงศาวดารกษัตริย์ทิเบต เว้นเสียแต่เพิ่มอัตชีวประวัติของเหล่าขุนนางที่โดดเด่นของแต่ละสมัยขึ้นมาจำนวนหนึ่ง บันทึก

¹ 索南坚赞著、刘立千译注《西藏王统记》，民族出版社2000年，第73页。

² ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัยเสน.(2538). พระพุทธศาสนาแบบธิเบต. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยธิเบต, หน้า 121.

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2561

เล่มดังกล่าวก็ได้บอกเช่นกันว่า เจ้าหญิงเหวินเฉิงแห่งราชสำนักถึงคือองค์อวตารของพระโพธิสัตว์ (公主本系菩萨化身)¹เช่นกัน

พระนางตาราหรือพระโพธิสัตว์ตารา เป็นพระโพธิสัตว์ที่ช่วยส่งสรรพสัตว์ข้ามโอฆสงสาร กล่าวกันว่า ในพุทธศตวรรษที่ 11 พระนางตาราได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระโพธิสัตว์และแพร่หลายในอินเดียเหนือ ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 13-17 ได้รับความนิยมอย่างสูงในหลายพื้นที่ ซึ่งก็ได้แพร่หลายเข้าสู่ทิเบตด้วย มีตำนานเล่าขานเกี่ยวกับความเป็นมาของพระนางอยู่หลายเรื่อง แต่ที่แพร่หลายมากที่สุดคือ ตำนานที่เล่าว่า หยาดน้ำพระเนตรของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ที่หยดลงไปยังหุบเขาเบื้องล่าง เกิดเป็นทะเลสาบขึ้น ท่ามกลางทะเลสาบนั้นมีดอกบัวผุดขึ้นมา เมื่อคลี่ขยายกลีบออก ปรากฏมีพระนางตาราประทับอยู่กลางดอกบัวนั้น ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เชื่อกันว่าพระนางคือพระชายาแห่งองค์พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์นั่นเอง พระนางตาราสสามารถแบ่งภาคอวตารได้หลายองค์ ซึ่งเจ้าหญิงเหวินเฉิงคือองค์อวตารของพระนางตาราขาว ดังนั้นรูปเคารพของพระนางจึงสวมชุดสีขาวล้วน และมีสัญลักษณ์เด่น คือ ทรงถือดอกบัวบานสีขาว เนื่องจากดอกบัวนั้นบานในตอนกลางวัน จึงเป็นสัญลักษณ์ว่า พระนางตาราขาวจะทรงโปรดสัตว์ในตอนกลางวัน²

ความศรัทธาของผู้คนในลุ่มบัวที่มีต่อเจ้าหญิงเหวินเฉิงในฐานะพระโพธิสัตว์นั้น เชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าคงด้วยเพราะผู้ประพันธ์หนังสือทั้ง 2 เล่ม ล้วนเป็นพระเถระที่ชาวทิเบตให้ความเคารพอย่างสูง เนื่องด้วยมีพระยศที่สูงศักดิ์ เป็นผู้นำทั้งฝ่ายศาสนาและฝ่ายปกครอง กล่าวคือทั้ง 2 พระองค์อยู่ในฐานะผู้ปกครองดินแดนทิเบตในเวลานั้นด้วยกันทั้งสิ้น จึงทำให้การเติมแต่งในส่วนนี้ไม่ขัดต่อหลักศาสนา และไม่ผิดต่อจารีตประเพณี รวมถึงหลักบัญญัติใดๆ ทั้งสิ้น การเสริมเติมแต่งในส่วนนี้เองที่ทำให้ชาวภู่วู๋เชื่ออย่างสนิทใจว่าเจ้าหญิงเหวินเฉิงคือองค์พระโพธิสัตว์ตาราที่เสด็จอวตารลงมาเคียงคู่พระสวามีที่เป็นตัวแทนขององค์พระอวโลกิเตศวร

¹ 五世达赖喇嘛著、刘立千译注《西藏王臣记》，民族出版社 2000 年，第 25 页。

² ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญเสน.(2538). พระพุทธศาสนาแบบธิเบต. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยธิเบต, หน้า 131-132.

โพธิสัตว์ เพื่อช่วยกันปราบทุกข์เข็นให้หมดไปจากดินแดนถูปัว ซึ่งพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ และพระโพธิสัตว์ตาราคือปฐมบิดาและมารดาของชาวทิเบตทั้งปวง¹

ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าหญิงเหวินเฉิงในฐานะพระโพธิสัตว์ได้แพร่หลายอย่างมากในกลุ่มผู้ที่ศรัทธาพุทธศาสนาแบบทิเบต แต่ในดินแดนอื่นๆ แทบจะไม่มีใครรู้จักเลยว่าเจ้าหญิงเหวินเฉิงคือองค์พระโพธิสัตว์ตาราที่อวตารลงมา ด้วยเพราะเหตุนี้จึงไม่พบศาลเจ้าหญิงเหวินเฉิงหรือรูปเคารพเจ้าหญิงเหวินเฉิงในเขตอื่นๆ ของจีน นอกจากที่ทิเบตและชิงไห่ แต่ทั้งนี้ก็เป็นประจักษ์พยานที่ยืนยันได้ว่า เจ้าหญิงแห่งราชสำนักถึงผู้ซึ่งเพียบพร้อมด้วยพระจริยวัตรพระองค์นี้ ทรงเป็นตัวแทนแห่งสตรีที่สูงศักดิ์ ดั่งงาม และเป็นพระมารดาผู้ช่วยให้พ้นภัย ในนามพระโพธิสัตว์ตาราที่ชาวทิเบตทุกคนยกย่องนับถือตราบนิจนิรันดร์²

บทสรุป

หากเจ้าหญิงเหวินเฉิงไม่ได้เสด็จไปทิเบต ชาวโลกก็คงไม่รู้จักระองค์ เนื่องด้วยเจ้าหญิงเหวินเฉิงเป็นเพียงพระญาติห่างๆ พระองค์หนึ่งของจักรพรรดิถังไท่จงที่ทรงนำมาชุบเลี้ยงไว้ในราชสำนักเท่านั้น ดังนั้นในประวัติศาสตร์จีนจึงไม่ได้มีการจดบันทึกประวัติของพระองค์เลยแม้แต่นิดเดียว และที่สำคัญก็คือการที่พระองค์ได้ทรงอภิเษกสมรสกับจีนผู้ร่อนเร่กันโปซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ถูปัว ยิ่งส่งผลให้พระองค์ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากประชาชนชาวถูปัวได้โดยง่าย เมื่อเทียบกับการอภิเษกสมรสกับกษัตริย์พระองค์อื่นๆ กล่าวคือการสถาปนาราชวงศ์ขึ้นใหม่โดยปกติทั่วไปแล้วทางราชสำนักก็มักจะให้มีการเขียนพงศาวดารขึ้นใหม่ เพื่อเป็นการสร้างตำนานความชอบธรรมให้แก่ราชวงศ์ของตนเองอยู่เสมอ ซึ่งตอนนั้นศาสนาพุทธได้เข้าสู่ทิเบตแล้ว และได้รับการอุปถัมภ์อย่างดีจากกษัตริย์ทิเบต ดังนั้นจึงยกย่องกษัตริย์ในฐานะพระโพธิสัตว์ที่เสด็จลงมาช่วยเหลือมนุษยโลก ขณะเดียวกันบุคคลที่มี

¹ โรเบิร์ต เทอร์แมน เขียน ส. ศิวรักษ์ แปล.(2546).สารพระพุทธรูปของทิเบต. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยทิเบต, หน้า 8.

² คาตา讲述、索南卓玛汇编、策凌却准中译《白度母修法：如意轮：成就无死的斗法》，方广文化 2007 年，第 3 页。

ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2561

ความใกล้ชิดของพระองค์ก็ได้รับการเขียนเติมแต่งเพื่อให้สมพระเกียรติยศด้วยเช่นกัน ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือเจ้าหญิงเหวินเฉิงจากราชสำนักถันเอง

เจ้าหญิงเหวินเฉิงทรงเป็นเจ้าหญิงที่เสียสละความสบายส่วนพระองค์ เพียงเพื่อนำมาซึ่งความสงบสุขของประชาชนทั้ง 2 อาณาจักร หากแต่ความทุกข์ยากและเจ็บปวดที่เจ้าหญิงได้รับนั้นไม่เคยมีใครเคยทราบได้ แม้จะทรงอยู่ในตำแหน่งพระราชชายาแต่การที่จำต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนมาใช้ชีวิตในต่างแดนที่ไม่คุ้นเคย พระองค์จึงต้องปรับชีวิตความเป็นอยู่เสียใหม่ และเพื่อเป็นการผ่อนเบาพระราชกรณียกิจแห่งองค์จันผู้รอนช้นกัมโป พระองค์ทรงทุ่มเทพระวรกายในการนำพาความเจริญ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาสู่ประชาชนแห่งอาณาจักรกู๋ปัว นอกจากนั้นแล้วพระจริยวัตรอันงดงามที่ยึดมั่นตามหลักคำสอนของสำนักขงจื้อ ยังทำให้เจ้าหญิงพระองค์นี้เป็นที่รักใคร่ของชาวประชากู๋ปัวตราบนานเท่านาน

หลังจากที่จันผู้รอนช้นกัมโปเสด็จสวรรคตแล้ว เชื่อว่าชีวิตของเจ้าหญิงเหวินเฉิงก็คงไม่แตกต่างจากเดิม กล่าวคือ ยังทรงเป็นพระมารดาและครูแห่งแผ่นดิน คอยช่วยพสกนิกรของพระองค์ให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ หากแต่ไม่ได้รับการจดบันทึกเนื่องจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ในอดีต โดยเฉพาะประวัติศาสตร์หลวงหรือประวัติศาสตร์ราชสำนักนั้นคือจดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับองค์กษัตริย์เป็นหลัก ซึ่งตอนนั้นกู๋ปัวได้มีกษัตริย์พระองค์ใหม่เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว บันทึกประวัติศาสตร์จึงบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระองค์เท่านั้น ส่วนเรื่องราวของเจ้าหญิงเหวินเฉิงฐานะพระราชชายาของกษัตริย์พระองค์ก่อนจะไม่ได้จารึกอีกต่อไป แต่ทั้งนี้คุณูปการที่พระองค์ได้มอบไว้ให้กับชาวกู๋ปัวคงเป็นที่ประจักษ์รู้กันไปทั่วราชอาณาจักรตลอดพระชนม์ชีพ

การนับถือบูชาเจ้าหญิงเหวินเฉิงในฐานะพระโพธิสัตว์คงเกิดขึ้นหลังจากที่พระองค์สิ้นพระชนม์ไปแล้ว หลังจากท้องคิโชนัมกยตโซ พระประมุขแห่งนิกายศากยะแห่งทิเบตได้ทรงประพันธ์พงศาวดารกษัตริย์ทิเบต ทั้งนี้วัตถุประสงค์ก็เพื่อเป็นการสร้างตำนานให้ผู้ปกครองตลอดจนเผ่าพันธุ์ของชาวทิเบตล้วนมีความเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนา โดยให้กษัตริย์ทรง

เป็นองค์อวตารของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ส่วนพระมเหสีคู่พระบารมีคือองค์อวตารของพระนางตารา ทั้งนี้เนื่องด้วยความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความสมดุลงานของปัญญาและเมตตาที่พุทธมหายานแบบทิเบตให้ความสำคัญมากที่สุด¹ ดังนั้นเมื่อพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์คือตัวแทนแห่งความเมตตาแล้วนั้น พระนางตาราก็คือตัวแทนของปัญญานั้นเอง เพราะฉะนั้นการสร้างตำนานเกี่ยวกับการอวตารของพระนางตาราจึงเกิดขึ้น ซึ่งเจ้าหญิงเหวินเฉิงคือพระนางตาราขาว เจ้าหญิงภริกิติเทวีคือพระนางตาราเขียว² ส่วนพระชายา อีก 3 พระองค์ ซึ่งเป็นชาวทิเบตไม่ได้กล่าวถึงว่าเป็นการอวตารพระนางตาราพระองค์ใด จากตรงนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงการเลือกบุคคลที่โดดเด่นและจริยวัตรอันงดงามในการสร้างคู่สมดุลงานกษัตริย์คู่ปู้ในฐานะองค์อวตารของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ซึ่งเชื่อว่าที่เลือกเจ้าหญิงจากต่างแดนทั้ง 2 พระองค์ให้เป็นตัวแทนแห่งองค์อวตารของพระนางตารานั้นก็เพราะว่าเจ้าหญิงทั้งสองได้นำความเจริญมาสู่ดินแดนคู่ปู้ และที่สำคัญมากที่สุดก็คือได้นำพระพุทธศาสนามาเผยแพร่ ณ ดินแดนแห่งนี้ หลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานและมีน้ำหนักมากที่สุดก็คือพระพุทธรูปเหมือนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตอนที่มิพระชันษา 8 ปี และ 12 ปีที่เจ้าหญิงแห่งเนปาลและราชสำนักถังได้นำมา และสถิตสถาพรเป็นหลักชัยตราบจนปัจจุบัน

¹ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญเสน.(2538). พระพุทธศาสนาแบบทิเบต. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยทิเบต, หน้า 121.

² ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญเสน.(2538). พระพุทธศาสนาแบบทิเบต. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยทิเบต, หน้า 132.

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษัฎเสนา. 2538. พระพุทธศาสนาแบบทิเบต. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยทิเบต.

โรเบิร์ต เทอร์แมน เขียน ส. ศิวรักษ์ แปล. 2546. สารพระพุทธศาสนาของทิเบต. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยทิเบต.

阿底峡尊者发掘、卢亚军译注 2010《柱间史：松赞干布的遗训》，北京：中国藏学出版社。

安应民 1989《吐蕃史》，银川：宁夏人民出版社。

白云涛主编 2013《中华女杰·古代卷》，成都：四川人民出版社

曹国宁 2013《论文成公主入藏和亲的历史贡献》，《河西学院学报》第3期。

崔明德著 2005《中国古代和亲史》，北京：人民出版社年。

董家遵著 1995《中国古代婚姻史研究》，广州：广东人民出版社。

方亚光著 1998《唐代对外开放初探》，合肥：黄山书社。

韩达主编 1998《中国少数民族教育史》，南宁：广西教育出版社。

卡塔讲述、索南卓玛汇编、策凌却准中译 2007《白度母修法：如意轮：成就无死的斗法》，台北：方广文化。

李鸿建著 2013《和亲：那些远去的情影》，北京：新华出版社。

李娜 2009《唐代公主再嫁现象考释》，《中华文化论坛》第2期。

李中和 2009《吐蕃王朝与周边民族关系研究》，兰州：兰州大学博士学位论文。

林恩显著 2011《中国古代和亲研究》，哈尔滨：黑龙江教育出版社。

刘昉等撰 1975《旧唐书》，北京：中华书局。

鲁迅 1976《鲁迅书信集》，北京：人民文学出版社。

马兰 1997《文成公主庙略述》，《中外文化交流》第2期。

欧阳修、宋祁等撰 1975《新唐书》，北京：中华书局。

- 彭定求等编 1960《全唐诗》，北京：中华书局。
- 蒲文成、王心岳 2005《汉藏民族关系史》，兰州：甘肃人民出版社。
- 司马光编著 2011《资治通鉴》，北京：中华书局。
- 宋超著 2012《和亲史话》，北京：社会科学文献出版社。
- 索南坚赞著、刘立千译注 2000《西藏王统记》，北京：民族出版社。
- 王红梅 2011《中国历史上的和亲政策及其作用和影响》，《赤峰学院学报》（汉文哲学社会科学版）第 10 期。
- 王沂暖译（刊年未详）《西藏王统记》，兰州：西北民族学院研究所翻印。
- 王伟著 2013《唐代关中本土文学群体研究》，北京：中国社会科学出版社。
- 五世达赖喇嘛著、刘立千译注 2000《西藏王臣记》，北京：民族出版社。
- 阳辉 2011《西藏历史与宗教》，《湖南农机》第 8 期。
- 张屹、周润年 2013《唐蕃关系视野下的中央官学教育》，《民族教育研究》第 1 期。
- 张云、张钦 2013《唐代内地经吐蕃道与印度的佛教文化交流》，《西藏民族学院学报》（哲学社会科学版），第 1 期。
- 周佳荣 2001《唐代和亲公主的出身问题》，《西安联合大学学报》第 1 期。
- 周润年 2012《吐蕃时期藏族教育研究》，北京：中央民族大学博士学位论文。